

BLADWESPEN (HYMENOPTERA SYMPHYTA) IN DE VALLEI VAN DE BOSBEEK

5

In 1993 en 1994 werd er met behulp van een malaiseval onderzoek gedaan naar de vliegende insecten in de vallei van de Bosbeek. Hiermee werden er twee nieuwe soorten Bladwespen voor de Belgische fauna gevangen.

Noël Magis
Université de Liège: Musée de
Zoologie, Institut de Zoologie,
Quai Ed. Van Beneden 22
4020 Liège

Inleiding

De Bosbeek is een van de vele beken die een deel van het Kempens Plateau draineren. Ze ontspringt in As, aan de voet van de terril in Waterschei en mondt uit in de Maas te Aldeneik. Vanaf mei tot augustus 1993 stond er in de vallei van de Busselziep te Opoeteren een malaiseval opgesteld langsheen een privé-vijver. Het volgende jaar werd deze opgesteld in het Dorperbroek te Opglabbeek langs de grens van een nat hooiland en een elzenbroek op een terrein van Natuurreservaten vzw. Beide plaatsen lagen ongeveer 4.500 meter van elkaar (Kaart 1).

Bas en Crévecœur (1994) publiceerden de waarnemingen van Graafwespen (Sphécidae) en de Zweefvliegen (Syrphidae). Met 40 % en 31% van de Belgische fauna besloten ze dat de vallei van de Bosbeek een grote soortenrijkdom bezit, vooral door het groot aantal habitats in de vallei.

Alle vangsten gebeurden met een malaiseval. Dit is een tentachtige val waarbij zich aan het hoogste uiteinde van de val een vangpot bevindt met formol. De wespen vliegen onder de luifels aan de zijkant van de val. Eenmaal hieronder verplaatsen ze zich naar het hoogste en lichtrijkste punt en komen daar in de vangpot terecht. Luc Crévecœur bezorgde mij de Bladwespen uit de malaisevallen.

Bladwespen zijn gemakkelijk te onderscheiden van andere wespen door het ontbreken van een 'taille'.

Ze kunnen goed vliegen maar de meeste kruipen weg als ze gestoord worden. Stuifmeel vormt het hoofdvoedsel van de volwassen Symphyta. De legboor van het wijfje lijkt op een kleine zaag waarmee ze sneetjes

in stengels, bladeren of hout maakt om er haar eieren in te leggen. Enkele soorten boren in loof-of naalddhout en kunnen daardoor schadelijk zijn in bossen.

De Kempen bezitten zeer waarschijnlijk een rijke bladwespenfauna. Door de weinige gegevens uit het verleden is het niet mogelijk de vangsten te vergelijken met andere gebieden in deze omgeving.

In ons land komen er ongeveer 480 soorten voor.

Resultaten

Tabel 1 (op volgende bladzijden) geeft een overzicht per soort en per maand van het aantal mannetjes en vrouwtjes bladwespen in de malaiseval.

Bespreking

In totaal werden er 69 soorten Bladwespen waargenomen. Dit komt neer op 15 % van de beschreven soorten uit België (Magis, 1994). Dit is duidelijk minder dan het door Bas & Crévecœur bereikte resultaat voor Graafwespen (Sphécidae) en Zweefvliegen (Syrphidae).

Het lagere percentage Bladwespen is te wijten aan een aantal factoren.

- Het ontbreken van vangsten in de vroege lente.
- De waarnemingen zijn beperkt tot twee jaren tegenover negen jaren (1986-1994) voor de twee andere groepen.
- Door enkel een malaiseval te gebruiken ontbreken er een aantal 'gewone' soorten die weinig rondvliegen en bij de waardplant blijven maar ook behendige

Kaart 1 : situatiekaart

Tabel 1 : Overzicht van de Bladwespen (Hymenoptera, Symphyta) in twee malaisevallen in de vallei van de Bosbeek

Soorten	Busselziep (1993)			Dorperbroek (1994)			
	mei	juni-juli	augustus	mei	juni	juli	augustus
<i>Pamphilius histro</i> (Latreille)	0/1(1)	0	0	0	0	0	0
<i>Pamphilius hortorum</i> (Klug)	0/1	0	0	0	0	0	0
<i>Arge gracilicornis</i> (Klug)	0/1	0	0	0	0	0	0
<i>Dolerus aeneus</i> Hartig	0	0	0	2/0	0	0	0
<i>Dolerus ferrugatus</i> Lepeltier	0	0/2	0	0	0	0	0
<i>Dolerus gonager</i> (Fabricius)	2/0	0	0	0	0	0	0
<i>Dolerus liogaster</i> Thomson	0/4	0	0	0	0	0	0
<i>Dolerus madidus</i> (Klug)	0	0	0	1/0	0	0	0
<i>Dolerus nigratus</i> (Müller)	7/0	0	0	0	0	0	0
<i>Dolerus sanguinicollis</i> (Klug)	3/1	1/0	0	0	0	0	0
<i>Dolerus uliginosus</i> (Klug)	0/1	0	0	0	0	0	0
<i>Dolerus varispinus</i> Hartig	1/2	0/1	0	0	0	0	0
<i>[=brevitarsus sensu Benson]</i>							
<i>Birka cinereipes</i> (Klug)	0	0	0	0	0/1	0	1/2
<i>Nesoselandria morio</i> (Fabricius)	0	0/5	0/1	0	0	0	0
<i>Selandria serva</i> (Fabricius)	0	1/1	0	0/1	0	0/1	0
<i>Monophadnus pallescens</i> (Gmelin)	0/3	0/1	0	0/1	0/1	0	0
<i>Stethostomus fuliginosus</i> (Schrank)	0/1	0	0/1	0/1	0/1	0/1	0
<i>Eutomostethus ephippium</i> (Panzer)	0/5	0/4	0	0	0	0/4	0
<i>Eutomostethus luteiventris</i> (Klug)	0/7	0/4	0	0/2	0	0	0
<i>Halidamia affinis</i> (Fallén)	0/3	0/14	0	0	0	0	0
<i>Caliroa annulipes</i> (Klug)	0/1	0	0	0	0	2/1	0
<i>Caliroa varipes</i> (Klug)	0	0	0	0	0/1	0	0
<i>Heterarthrus microcephalus</i> (Klug)	0	0	0	0	0/1	0	0
<i>Monostegia abdominalis</i> (Fab.)	0/1	0/3	0	0	0/2	0/2	0/1
<i>Empria baltica</i> Condé	0	0	0	0/1	0	0	0
<i>Ametastegia equiseti</i> (Fallén)	2/0	2/0	0	36/3	23/1	38/5	7/0
<i>Ametastegia glabrata</i> (Fallén)	0	0/1	0	0	0	0	0
<i>Ametastegia tener</i> (Fallén)	0	0/1	1/0	1/0	2/5	4/5	5/1
<i>Emphytus calceatus</i> (Klug)	0	0	0/1	0	0	0	0
<i>Taxonus agrorum</i> (Fallén)	0	1/0	0	0/1	3/0	0	0
<i>Athalia circularis</i> (Klug)	5/6	4/4	1/2	0/1	1/6	3/1	0/2
<i>Athalia cordata</i> Lepeltier	1/2	2/0	0/2	1/0	0	0	0/3
<i>Athalia liberta</i> (Klug)	0/1	3/0	0	0	0	0	0
<i>Athalia lugens</i> (Klug)	3/0	0/1	2/4	2/3	7/1	14/7	5/7
<i>Athalia rosae</i> (Linné)	0	0/1	0	0	0	3/2	3/1
<i>Aglaostigma aucupariae</i> (Klug)	3/1	0/1	0	0/1	0	0	0
<i>Aglaostigma fulvipes</i> (Scopoli)	8/8	1/0	0	1/1	0	0	0
<i>Tenthredopsis coqueberti</i> (Klug)	0	0	0	1/0	0	0	0
<i>Tenthredopsis inornata</i> Cameron	0	0/1	0	0	0	0	0
<i>Tenthredopsis scutellaris</i> (F.)	0	0/3	0	0	0	0	0
<i>Perineura rubi</i> (Panzer)	0/1	0	0	3/0(2)	0	0	0

Soorten	Busselziep (1993)			Dorperbroek (1994)			
	mei	juni-juli	augustus	mei	juni	juli	augustus
<i>Pachyprotasis rapae</i> (Linné)	8/19	3/7	0/2	0	0/2	0/2	0
<i>Macrophya albicincta</i> (Schrank)	0	0/1	0	0	0	0	0
<i>Macrophya alboannulata</i> Costa	0	0	0/1	0	0	0	0
<i>Macrophya annulata</i> (Geoffroy)	0	3/1	0	0	0	0	0
<i>Macrophya duodecimpunctata</i> (Linné)	17/6	0/1	0	0	0/1	0	0
<i>Macrophya montana</i> (Scopoli)	0	1/0	0	0	0	0	0
<i>Tenthredo atra</i> Linné	0/9	1/0	0	0	0	0	0
<i>Tenthredo campestris</i> Linné	0	0	0/1	0	0	0	0
<i>Tenthredo colon</i> Klug	0	0/1	0	0	0	0	0
<i>Tenthredo distinguenda</i> (Stein)	1/0	0	0	0	0	0	0
<i>Tenthredo mesomela</i> Linné	0/2	1/5	0	0	0/1	0	0
<i>Tenthredo scophulariae</i> Linné	0/1	3/5	1/0	0	1/0	0	0
<i>Tenthredo zonula</i> Klug	1/3	1/2	0	0	0/1	0	0
<i>Rhogogaster scalaris</i> (Klug)	0	0/5	0	0	0	0/1	0
<i>Rhogogaster viridis</i> (Linné)	0	0	0	0	0/3	0	0
<i>Pseudodineura fuscata</i> (Klug)	0/1	0	0	0	0	0	0
<i>Pontania</i> (<i>Phyllocolpa</i>) <i>coriacea</i> (Benson)	0	0	0	0/2(3)	0	0	0
<i>Pontania</i> (<i>Eupontania</i>) <i>pedunculi</i> (Hartig)	0	0	0	0/1(4)	0	0	0
<i>Nematus abdominalis</i> (Panzer)	0	0	0	0	0/1	0	0
<i>Croesus varus</i> (Villaret)	0	0	0	0	0/1	0	0
<i>Nematus bergmanni</i> Dahlbom	0/1	0	0	0/1	0	0	0
<i>Nematus capreae</i> Linné	0	0/1	0	0	0	0	0
<i>Nematus myosotidis</i> (Fabricius)	1/0	0/1	0	0	0	0	0
<i>Nematus sulcipes</i> Lepeletier	0/1	0	0	0	0	0	0
<i>Pachynematus obductus</i> (Hartig)	0	0	0	0	0	0	0/1
<i>Xiphydria camelus</i> (Linné)	0	0	0	0	0/2	0/3	0
<i>Xiphydria prolongata</i> (Geoffroy)	0	0	0	0	0/3	0/4	0/1
<i>Calameuta filiformis</i> Eversmann	0	0	0	0	0/2	0/2	0
Aantal soorten = 69							
Aantal soorten per periode	35	36	11	21	22	15	10
In % van totaal aantal soorten	51	52	16	30	32	22	14
Aantal individuen per periode	167	106	20	69	74	105	40

(1) Aantal mannetjes en vrouwtjes per vangstperiode.

(2) Vangst reeds gepubliceerd : nota nr. 160, Magis (1997).

(3) Deze twee wijfjes zijn de eerste meldingen van *Pontania coriacea* in België, nota nr. 164, Magis (1997).

(4) Dit wijfje bevestigt het voorkomen van de soort in België. Nota nr. 163, Magis (1997).

vliegers met een goed gezichtvermogen kunnen de vangtent ontwijken.

Van de 69 waargenomen soorten werden er 24 (34,8 %) op beide plaatsen, 16 (23,2 %) enkel in het Dorperbroek (1994) en 29 (42,0 %) enkel in de Busselziep (1993) gevangen.

De 24 algemene soorten op beide plaatsen en in België zijn o.a. *Selandria serva* (Fab.), *Monophadnus pallescens* (Gmelin), *Stethomostus fuliginosus* (Schränk), *Eutomostethus ephippium* (Panzer) en *luteiventris* (Klug), *Ametastegia equiseti* (Fallén) en *tener* (Fallén), *Athalia circularis* (Klug), *cordata* Lepeletier, *lugens* (Klug) en *rosae* (Linné), *Aglaostigma aucupariae* (Klug) en *fulvipes* (Scopoli), *Pachyprotasis rapae* (Linné), *Tenthredo mesomela* Linné, *serophulariae* Linné en *sonula* Klug. De waardplanten van hun larven zijn voornamelijk soorten van vochtig, open landschap zoals natte weilanden (Kruipende boterbloem, Blaatrekkende boterbloem, Gewone wederik, Kruipend Zenegroen en Pitrus), slootkanalen (Geoord helmkruid), wegranden (Scherpe boterbloem, Glad walstro en Sint-Janskruid) en ruderaal terreinen (Gewoon guichelhei, Melganzervoet, Perzikkruid, Framboos, Vlasbekje en Zwarte toorts).

De fauna van het Dorperbroek bezit veel soorten die gebonden zijn aan bomen. Elzen (*Alnus spp.*) als waardplant wordt verkozen door *Rhogogaster viridis* (Linné), *Nematinus abdominalis* (Panzer), *Croesus varus* (Villaret) en *Xiphydria camelus* (Linné). Op berken en wilgen leven de galvormende soorten *Caliroa varipes* (Klug), *Heterarthrus microcephalus* (Klug), *Pontania coriacea* (Benson) en *Pontania pedunculi* (Hartig); een houtbewoner is *Xiphydria prolongata* (Geoffroy) en de bladeters *Rhogogaster scolaris* (Klug), *Nematus bergmanni* Dahlbom en *Nematus sulcipes* Lepeletier werden eveneens in de vangtent aangetroffen.

Aan de waardplantenlijst zien we reeds dat het Dorperbroek veel natter is dan aan de Busselziep. We vinden er *Birka cinereipes* (Klug) waarvan de larven zich voeden met Moerasvergeet-mij-nietje (Vikberg & Nuorteva, 1997), *Empria baltica* Condé leeft op Moerasspirea en *Calameuta filiformis* Eversmann, welke als waardplant Riet, Rietgras of Kweek benut.

De fauna van de Busselziep bevat Bladwespen die gebonden zijn aan planten van vochtige bodem en aan planten uit de nabije omgeving. De grotere soortenrijkdom komt door de aanwezigheid van de waardplanten langs de weg, enkele hagen en in weilanden. Verschillende soorten verkiezen nitrofiële planten zoals Kleefkruid, waardplant van *Halidamia affinis* (Fallén), Look-zonder-look of Gewone raket waardplant van *Athalia liberta* (Klug).

De soortenlijst bevat voornamelijk banale soorten. Daarbuiten zijn er toch ook enkele opmerkelijk, zoals *Pamphilius histrio* (Latreille). Deze bladwesp welke leeft op Ratelpopulier was uit België bekend door één oude waarneming te Losheimergraben (carte 2106; Magis, 1988 b), maar ook van de Bemelerberg in Nederlands Limburg (van Achterberg & van Aartsen, 1986).

Behalve *Pamphilius*, onderlijnen verschillende taxons het onmiskenbare belang van de vallei van de Bosbeek.

De malaiseval zorgde voor de ontdekking van nieuwe soorten voor België (Magis, 1998); namelijk *Pontania (Phyllocolpa) coriacea* (Benson) en *Pontania (Eupontania) pedunculi* (Hartig). De larven ervan leven op wilgen, in gallen (*Eupontania*) of rollen het blad aan de kant op (*Phyllocolpa*) (Kopelke, 1982).

Heterarthrus microcephalus (Klug) is bij het inventariseren met kleurkommen een van de meest algemene soorten, ze wordt echter zelden gevangen in een malaiseval. De larven mineren in wilgenbladeren.

Pseudodineura fuscula (Klug) behoort tot een geslacht waarvan maar weinig gegevens over fenologie en voorkomen in België bekend zijn. De larven mineren in de bladeren van verschillende Ranonkelachtigen.

Van *Perineura rubi* (Panzer) is dit de eerste waarneming voor Limburg. De adulten zijn verbonden met *Rubus caesius s.lat.* en *idaeus s.lat.*, maar de waardplant van de larve is onbekend.

Xiphydria camelus (Linné) was in het noordoosten van België enkele gekend uit de provincie Antwerpen. De larve is een houtbewoner, ze leeft in stronken van elzen en berken.

Besluit

De staalname op twee plaatsen in de vallei van de Bosbeek geeft opvallende verschillen in soortensamenstelling. Met de interpretatie hiervan is voorzichtigheid geboden omdat de staalname niet geheel te vergelijken is (verschil in jaar en periode).

Veel van de gevonden bladwespen zijn algemeen op de vangplaats. Ze zijn gebonden aan de waardplanten en hun groeiseizoen. Het zijn voornamelijk planten die houden van open, vochtige gebieden

De Symphyta-fauna van het Dorperbroek wordt gekenmerkt door soorten die gebonden zijn aan wilgen en berken en van soorten van een nattere omgeving dan de Busselziep

De fauna van de Busselziep wordt gekenmerkt door meer banale soorten.

Een uitgebreidere staalname in verschillende biotopen in de vallei van de Bosbeek zou ons mogelijk even grote diversiteit opleveren als deze van de Zweefvlieg en Graafwespen.

Samenvatting

Een staalname met behulp van een malaiseval in 1993 en 1994 op twee plaatsen langs de Bosbeek (prov. Limburg) leverde 69 soorten Bladwespen (Hymenoptera Symphyta) op, dit is ongeveer 15% van de Belgische fauna. De vergelijking van de vangsten toont een grotere soortenrijkdom langsheen de Busselziep, door het voorkomen van een gevarieerde vegetatie met ruderal- en nitrofiële planten. In het Dorperbroek is de fauna gekenmerkt door soorten die verbonden zijn aan berken (Betulaceae) en wilgen (Salicaceae). De bijzonderste soorten worden apart besproken.

Referenties

BAS, J. & L. CREVECOEUR, 1994. Graafwespen (Hymenoptera, Sphecidae) en Zweefvliegen (Diptera, Syrphidae) in de Bosbeekvallei. LIKONA Jaarboek 1994 : 32-36.

KOPELKE, J.-P., 1982. Die gallenbildenden Pontania-Arten - ihre Sonderstellung unter den Blattwespen. Teil I: Gallenbildung, Entwicklung und Phänologie. Natur und Museum, 112 (11): 356-365.

MAGIS, N., 1988a. Apports à la chorologie des Hyménoptères Symphytes de Belgique et du Grand-Duché de Luxembourg. XII. Bull. Annls Soc. r. Belge Ent. 124 (1-3): 34-39.

MAGIS, N., 1988b. Mise à jour du catalogue des Pamphiliidae observés en Belgique et dans les régions limitrophes. Notes fauniques de Gembloux 16: 1-48.

MAGIS, N., 1994. Répertoire des Mouches à scie reconnues en Belgique et au Grand-Duché de Luxembourg (Hymenoptera: Symphyta). Notes fauniques de Gembloux 28: 3-52.

MAGIS, N., 1998. Apports à la chorologie des Hyménoptères Symphytes de Belgique et du Grand-Duché de Luxembourg. XVIII. Bull. Annls Soc. r. Belge Ent. 133 (in druk).

VAN ACHTERBERG, C. & B. VAN AARTSEN, 1986. - The European Pamphiliidae (Hymenoptera: Symphyta), with special reference to the Netherlands. Zool. Verhand. 234: 1-98.

VIKBERG, V. & M. NUORTEVA, 1997. On the rearing of *Nesoselandria morio* (Fabricius) and *Birka cinereipes* (Klug) (Hymenoptera, Tenthredinidae), with descriptions of their larvae. Entomologica Fennica 8: 27-38.